

W dyskusji nawiązywano zwłaszcza do zainteresowań autora Rosją. Pytany o diagnozę współczesnej Rosji wyrażał optymizm. Zarazem jednak wskazywał na problemy: nieprzejrzystość, zamieszanie, niespójność. Problemy te najwyraźniej widoczne są na przykładzie Moskwy, do niedawna miasta prowincjonalnego, które bardzo gwałtownie przeobraziło się w światową metropolię. Bogactwo, wręcz przepych Moskwy jaskrawo kontrastuje z ubóstwem i zacofaniem prowincji. Już w odległości dwu godzin jazdy od rosyjskiej stolicy, znajdują się miejscowości, gdzie w ciągu minionych dziesięcioleci nie zmieniło się zupełnie nic. Ta równoczesność różnych zjawisk, niemożliwych do pogodzenia ze sobą, stanowi – jego zdaniem – jedno z najpoważniejszych wyzwań dla rosyjskich elit. Wspomniał też o zagrożeniu, jakim jest odradzanie się w Rosji skompromitowanej w Niemczech *Geopolitik*.

Pytania dotyczyły też jego metody badawczej. W odpowiedziach autor podkreślał znaczenie obrazu w procesie poznawczym. Mówił o tym, że spacer, zwłaszcza po mieście, to doświadczenie kompleksowe. Próbował też uświadomić słuchaczom znaczenie map, jak wyjątkowego medium, pozwalającego zobaczyć wszystko naraz.

Maria Tomczak

PROMOCJA KSIĄŻKI „LAGER GŁOWNA. NIEMIECKI OBÓZ PRZESIEDLEŃCZY NA GŁÓWNEJ W POZNANIU DLA LUDNOŚCI POLSKIEJ (1939-1940)”

25 maja 2009 r. w sali konferencyjnej Instytutu Zachodniego w Poznaniu odbyła się promocja najnowszej książki doc. dr hab. Marii Rutowskiej *Lager Głowna. Niemiecki obóz przesiedleńczy na Główniej w Poznaniu dla ludności polskiej (1939-1940)*. Praca ta nawiązuje do opublikowanej przez Instytut Zachodni w 2003 r. monografii *Wysiedlenia ludności polskiej z Kraju Warty do Generalnego Gubernatorstwa (1939-1941)*, pióra tej samej autorki, rozszerzając i uzupełniając fragment poświęcony obozowi przejściowemu przy ul. Bałtyckiej w Poznaniu. Książka *Lager Głowna* ukazała się jako szesnasty tom ważnej nie tylko dla historyków okupacji niemieckiej lat 1939-1945 serii Documenta Occupationis, publikowanej przez Instytut Zachodni od 1945 r. Obecny tom, bardzo starannie wydany, wyróżnia się nie tylko znacznie większym formatem, ale i objętością, liczy bowiem ponad 660 stron. W pierwszej części autorka zawarła kompendium wiedzy o wysiedleniach Wielkopolan do Generalnego Gubernatorstwa w latach 1939-1941. Przedstawiła podstawowe założenia polityki okupanta w tym zakresie oraz metody i harmonogram jej realizacji. Bardzo ważne są rzetelne, oparte na wieloletnich badaniach, ustalenia dotyczące przebiegu i rozmiarów wysiedleń. Kolejna część książki poświęcona została obozowi przesiedleńczemu, utworzonemu już w listopadzie 1939 r. w poznańskiej dzielnicy Głowna i działającemu do maja roku następnego. Znajdzie w niej czytelnik nie tylko obszerne informacje o powołaniu i funkcjonowaniu obozu, ale także o metodach dokonywania wysiedleń, o panujących w obozie warunkach, o codziennym życiu umieszczonych w Lager Głowna ludzi oraz o transportach do Generalnego Gubernatorstwa. Najobszerniejszą część publikacji stanowią alfabetyczne zestawienia wywiezionych z Lagru osób – około 32 tys. Polaków i ponad tysiąc Żydów – sporządzone na podstawie zachowanych oryginalnych niemieckich list wywozowych. Informują one również o wieku,

zawodzie, miejscu urodzenia wysiedlonych, a także o adresie, pod którym zamieszkiwali do chwili wyrzucenia i umieszczenia w obozie. Ponieważ w oryginalnych dokumentach występują niemieckie nazwy miejscowości i ulic, publikację zaopatrzone w indeks zawierający ich polskie odpowiedniki.

Trudnym do przecenienia walorem książki są liczne zamieszczone w niej unikatowe fotografie ukazujące życie więźniów Lagru, a także pilnujących ich wartowników. Przedstawiono również fotokopie niektórych zachowanych dokumentów, w tym mało znanych zapisów Komitetu Polskiego, a także, wzruszających nieraz, pamiątek przechowanych pieczołowicie przez osadzonych w obozie na Główniej.

Książka *Lager Głowna*, podejmująca ciągle mało znaną i raczej słabo zbadaną problematykę wysiedleń Polaków z Wielkopolski, opublikowana została w okresie wzmoczonego zainteresowania opinii publicznej tym aspektem losów ludzi i społeczności w okresie II wojny światowej i w pierwszych latach po jej zakończeniu. Promocja w Instytucie Zachodnim zgromadziła liczne grono nie tylko pracowników nauki, ale także osób, które doświadczyły grozy wysiedleń, w tym przedstawiciele poznańskiego Związku Wypędzonych. Przybyła też spora grupa młodzieży, zwłaszcza uczniów III LO im. Św. Jana Kantego.

Spotkanie promocyjne prowadził dyrektor Instytutu Zachodniego prof. dr hab. Andrzej Sakson, który przedstawił autorkę i ogólnie scharakteryzował prezentowaną książkę. W dalszej części swego wystąpienia A. Sakson w syntetyczny sposób ukazał w jaki sposób prowadzona przez okupanta na terenie Kraju Warty w latach ostatniej wojny polityka narodowościowa wpisywała się w założenia ideologiczne nazizmu, jednocześnie przynosząc Niemcom namacalne korzyści materialne. Wyrażając opinię o obowiązku prowadzenia przez państwo polityki historycznej zapewniającej przetrwanie pamięci o zbrodniach, jakich doświadczyli obywatele polscy w czasie ostatniej wojny, mówca podkreślił jako paradoks historii fakt, że dopiero teraz ukazuje się pełna monografia obozu na Główniej i przystąpiono do sporządzenia listy ogółu strat osobowych na ziemiach polskich w latach II wojny światowej, a zaledwie przed rokiem udało się opublikować raport o stratach wojennych Poznania.

Głos zabrali następnie zaproszeni goście, wśród nich wiceprezydent Poznania Tomasz Kaiser i poseł do europarlamentu Marcin Libicki, gratulując autorce i Instytutowi Zachodniemu tak ważnej, potrzebnej i świetnej edytorsko publikacji.

Maria Rutowska przedstawiła lapidarnie założenia polityki okupanta niemieckiego w sprawie wysiedleń ludności polskiej i żydowskiej z terenu Wielkopolski oraz osiedlania na jej miejsce tzw. Niemców etnicznych. Przypomniała, że pierwszy obóz wysiedleńczy na terenie Wielkopolski został utworzony w Cerekwicy z przeznaczeniem dla polskiego ziemiaństwa. Obóz na Główniej był drugim z kolei. Autorka *Lager Głowna* opisała następnie okoliczności powstania obozu, w tym wyjątkową brutalność, jaka towarzyszyła wypędzaniu ludzi z ich mieszkań. Opowiedziała następnie o funkcjonowaniu obozu, panujących w nim warunkach, a także o sposobach, w jakich umieszczeni tam ludzie próbowali zorganizować sobie codzienne życie i przetrwać. Podkreśliła przy tym wyjątkowość działającego w obozie już od 11 listopada 1939 r. Komitetu Polskiego. Zwróciła również uwagę na ciągle żywą pamięć o dramacie wysiedlenia wśród tych, którzy tego doświadczyli oraz w związku z tym na znaczenie zgromadzonych przez Instytut Zachodni, także w ostatnim czasie, relacji i wspomnień.

Ważnym dopełnieniem prezentacji książki były wypowiedzi czterech zaproszonych do stołu przyzwalnego osób, które jako dzieci przeżyły wyrzucenie z domu, obóz przesiedleńczy i transport do Generalnego Gubernatorstwa. Swoimi dramatycznymi wspomnieniami, a także

refleksjami podzielili się z publicznością: Aleksandra Wendtland, Zofia Cenkier-Szulc, Andrzej Kandziora i Józef Derański.

Podczas dyskusji wiele głosów dotyczyło kwestii prowadzonej obecnie przez rządy Niemiec i Polski „polityki pamięci” w kwestii wysiedleń (lub wypędzeń) oraz sprawy stworzonego przez Erikę Steinbach Centrum przeciwko Wypędzeniom. Goście dawali wyraz z troską i obawom, zwłaszcza wobec narastającej – ich zdaniem – propagandy niemieckiej, wypaczającej podstawowe pojęcia: sprawca i ofiara.

Promocji książki *Lager Głowna* towarzyszyła nieduża acz interesująca wystawa, na której prezentowane były zarówno wcześniejsze publikacje Instytutu Zachodniego w ramach serii Documenta Occupationis, jak i oryginalne dokumenty niemieckie związane z obozem na Głownej, zwłaszcza listy wywozowe.

Aleksandra Pietrowicz

